

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

Název VŠ:

Univerzita Karlova v Praze - École des Hautes Études en Sciences Sociales v Paříži

Jméno autora:

Václav Žůrek

Název disertační práce:

L'usage comparé des motifs historiques dans la légitimation monarchique entre les royaumes de France et de Bohême à la fin du Moyen Âge

Název disertační práce anglicky:

Comparison of the Use of Historical Motives in the Monarchical Legitimacy in Kingdoms of France and Bohemia in the Late Middle Ages

Název disertační práce česky:

Využívání historických motivů v panovnické legitimaci: srovnání Francouzského a Českého království v pozdním středověku

Studijní program:

historické vědy, obor české dějiny

Jména vedoucích práce:

Prof. Pierre Monnet; Doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Rok podání:

2014

Pojetí vlastní minulosti je zásadním prvkem, jenž napomáhá vytvářet identitu jedince i skupiny. Významu minulosti pro udržování vnitřní soudržnosti sociální skupiny jakéhokoliv rozsahu (rodu, kmene, obce, regionu, země, státu) si byli vědomi i středověcí autoři, kteří skrze vyprávění o minulosti napomáhali vytváření identity. Využití vyprávění a výkladu minulosti v duchu legitimizačních snah panovnického rodu je ústředním tématem předkládané disertační práce, která nabízí analýzu zaměřenou na reinterpretaci a

instrumentalizaci minulosti na dvoře prvních králů z rodu Valois na francouzském trůně a na dvoře prvních Lucemburků v Českém království.

Cílem práce od počátku nebyla a není všeobsažná syntéza, nýbrž analýza procesu vytváření obrazu minulosti na konkrétních pramenech a jejich následné srovnání. Hlavní důraz je kladen na mechanismy a způsoby reinterpretace a instrumentalizace minulosti, případně vliv takto využívané interpretace minulosti na budování dějinného vědomí a zemské identity. Předmětem závěrečného srovnání nejsou jednotlivé prameny, nýbrž mechanismy nakládání s minulostí, které se v nich zrcadlí.

Panovnické dynastie středověké Evropy věnovaly mnoho pozornosti podpoře a zajištění legitimacy svého nároku na vládu. Obecným legitimizačním imperativem bylo samozřejmě odvození vlády nad lidmi od Boha, neboť to byli právě králové, kteří byli vyvoleni, aby „z boží milosti“ vedli svěřený lid ke spáse. S tím souvisí celá řada snah středověkých vládců, hledat podporu u svatých ochránců, kteří rovněž bděli nad bezpečnou vládou králů i celých dynastií. V otázce legitimacy šlo především v rovině reprezentace také o argumenty, jež měly podpořit nárok na vládu jednotlivce či celé dynastie nad tou či onou zemí, jenž byl pak často zdůvodňován argumentací, jež byla založena na historii, resp. na vhodné a adekvátně užití interpretaci minulosti.

Vnímání minulosti a její využití pro definování sebe sama představují téma, jež bylo otevřeno již dřívějším bádáním. Totéž platí také o otázkách instrumentalizace minulosti pro legitimizaci vládnoucích středověkých dynastií. Tato témata byla v širším záběru popsána zejména historiky raného středověku. Pro dobu vrcholného, resp. pozdního středověku se historikové zaměřovali především na analýzu konkrétních autorů a jejich děl. Jistou výjimku zde představuje historická produkce francouzského kláštera Saint-Denis z 13. a počátku 14. století, které byla věnována velmi detailní pozornost a na tomto pramenném materiálu vznikly přínosné analýzy fenoménu „dynastického“ dějepisectví. Badatelky jako G. Spiegel nebo E. Brown důkladným rozborem textů ukázaly, jakým způsobem byla tato dějepisná produkce svázána s královským dvorem. Když se v okruhu královského dvora objevila potřeba zdůraznit příbuznost Kapetovců s Karlovcí a reinterpretovat dávné proroctví, které svěřovalo vládu nad královstvím pouze sedmi generacím potomků Hugo Kapeta, byli to právě autoři blízcí dvoru (Vincent z Beauvais) a především v klášteře Saint-Denis (Primat, Guillaume de Nangis), kteří ve svých kronikách nabídli vysvětlení, jež potvrzovalo kapetovský nárok na trůn. Úspěch spisů mnichů ze Saint-Denis spočíval také v tom, že umně využívali starších dějepisných děl, včetně prvních pokusů o francouzsky psané kroniky a kompilováním starších latinských kronik a jejich novým převyprávěním ve francouzštině pak nabídli přístupnou

formou sepsané dějiny od trójských počátků po současnost, které navíc plně odpovídaly královské objednávce i jiným formám královské reprezentace (např. při rozvržení nekropole v Saint-Denis, nebo při výzdobě sálu Palais de la Cité galerií králů). Středověkou dějepisnou produkcí je podle G. Spiegel potřeba číst v kontextu dobového politického diskurzu, pro který byla sepsána. Nestačí své tázání omezit pouze na odhalení předchozí děl, která autor použil a koho následujícího ovlivnil. K pochopení středověké historiografie podle ní pomáhá zejména tázání pro koho a za jakým účelem díla vznikala. Na to poukázal i J.-M. Moeglin na příkladu bavorských Wittelsbachů, kteří využívali k budování zemské identity i k posílení vlastní legitimacy dějepisnou produkcí. Podobné tázání je možno použít také na příklad dějepisné i jiné produkce z prostředí dvora králů z rodu Lucemburků.

Na konkrétním příkladě panovnické legitimizační strategie lze mimo jiné sledovat pojetí minulosti u lidí, kteří ji záměrně využívají k nalezení argumentů pro posílení svého postavení. Tento text se pokusí postihnout, jakým způsobem se používaly historické argumenty ve službách lucemburské dynastie v okruhu dvora císaře Karla IV. a jaké pojetí minulosti jejich autorů lze z těchto pramenů vydedukovat, a dále nastínit, jaké společné aspekty přístupu k historické kultuře rodového původu lze najít na dvoře francouzských králů na počátku 14. století. Výběr srovnávaných dvorských prostředí není náhodný. Ve sledované době existoval živý kulturní kontakt mezi oběma vládnoucími panovnickými a dynastiemi.

S králem Janem Lucemburským (1310-1346) nastoupila na český trůn dynastie, jež vzešla ze zcela odlišného kulturního okruhu. Lucemburská hrabata vzešla z říšsko-francouzského pomezí, kde se střetávaly kulturní vlivy obou z těchto prostředí, doplněné drobnými státními útvary Brabantu, Henegavska a Flander, na jejichž panovnických dvorech se již od 11. století pěstovalo vědomí urozeného a slavného původu spojovaného s Karlovcí, jak o tom svědčí dochované genealogie. Podstatný vliv na Lucemburky měl také fakt, že mladí princové byli od konce 13. století vychováni na francouzském královském dvoře, kde měli možnost seznámit se s patrně nejrozvinutějším programem královské sebeprezentace své doby.

Skutečně promyšlenou strategií využívání argumentů z minulosti pro zdůraznění legitimacy vlády lucemburské dynastie ovšem můžeme sledovat od doby vlády krále a císaře Karla IV. (1346-1378). Na celé řadě pramenů (kroniky, obrazy a další) můžeme sledovat komplex myšlenek, na jejichž veřejném sdělení měl zájem sám panovník. V pramenech je často jmenován Karel IV. jako objednavatel či dokonce autor děl, ovšem předpokládáme, že velký vliv na něj v tomto ohledu měli lidé, kterými se obklopoval.

Karlova strategie měla hned několik podob a dvě základní tendence, které vycházely ze skutečnosti, že on sám byl zároveň císařem i českým králem. První z nich měla reprezentovat Karla jako univerzálního vládce, jehož původ jej předurčoval pro císařské důstojenství. Druhou pak představuje sebereprezentace určená primárně pro české království, jejíž základní myšlenkou byla kontinuita s vládou první dynastie Přemyslovců.

Předobraz karlovskému historizujícímu narativu poskytl zejména štaufovští císařové, resp. jejich dvorní spisovatel Gottfried z Viterba. Ten ve svých dílech *Speculum regum* a *Pantheon* dovedl genealogickou řadu císařova původu od Noema, resp. od Adama přes Jova a Saturna, trojské a merovejské krále a Karlovce až k Fridrichovi Barbarossovi a jeho synovi Jindřichovi VI. Tato tradice byla na lucemburském dvoře převzata a její základní myšlenka, že původ hraje velkou roli pro předurčenost jednotlivce, resp. jeho rodu k císařské vládě, byla demonstrována v několika podobách konstruováním genealogické řady předků až k lucemburskému rodu.

Druhá forma reprezentačního narativu navazovala na domácí tradici, jejímž základním textem byla Kosmova *Cronica Boemorum*, v níž popsal dějiny Čechů od potopy po rok 1124 a který nabídl přemyslovské dynastii výklad dějin obhajující jejich postavení vládnoucího rodu. Popsal nástup prvního vládce a zakladatele dynastie Přemysla Oráče a dále sepsal vládu a činy jeho nástupců na trůně, kolem nichž vystavěl své vyprávění. Stal se tak autorem přemyslovského mýtu, který byl i nadále ve vládnoucím rodu pěstován. Sílu Kosmou popisované tradice ukázalo i ztroskotání pokusu Vratislava (1061-1092) prvního českého nositele královského titulu, který se pokusil o rozchod s tradicí reprezentovanou přemyslovským mýtem, když dokonce přemístil své sídlo mimo Pražský hrad, a opustil tak kamenný trůn i hrob sv. Václava.

Právě kult svatého knížete Václava († 935) hrál v tomto kontextu výraznou roli a od 12. století Václav stále častěji objevuje jako dynastický světec, tedy svatý patron přemyslovského rodu. Sv. Václav byl zobrazován a představován jako věčný vládce Čech, jenž jen dočasně propůjčuje vládu na zemi svým potomkům, a stal se zároveň zemským patronem. Tato postava byla od 12. století převzata také rodící se šlechtickou komunitou v Čechách, která se nazývala *familia sancti Wenceslai*. Karel IV. však znovu z přemyslovského světce učinil klíčovou postavu své vladařské reprezentace a Václavův kult nabyt za jeho vlády výrazný „státní“ charakter. Např. během korunovace upravené za Karla IV. je sv. Václav připomenut hned několikrát: je mu zasvěcena koruna, z kaple sv. Václava nad jeho hrobem je přinášén olej k pomazání, král obětuje na oltář svatováclavský meč atd. Císař také sám sepsal legendu o sv. Václavu a svému prvorozenému synovi dal jméno Václav.

Oba reprezentační-legitimační narativy jsou v rámci pražského dvora poprvé doloženy v roce 1347, v kázání augustiniána, teologa Mikuláše z Loun, které mělo být předneseno u příležitosti korunovace Karla IV. českým králem. Text je zachován v jediném opise pocházejícím z některé z augustiniánských knihoven v Čechách. Rukopis obsahuje kázání určená pro slavnostní okamžiky. Mikuláš měl rovněž údajně pronést neméně pozoruhodný text slavnostního kázání u příležitosti povýšení pražského biskupství na arcibiskupství (1344). Nemáme sice z jiného pramene potvrzeno, že Mikulášovo kázání při Karlově korunovaci vsutku zaznělo, ale každopádně byl text korunovačního kázání určen pro posluchače, nikoliv pro čtenáře. Do opisu se možná dostal jako vzor rétoricky vydařeného kázání pro výjimečné příležitosti.

Dochovaný text je celkem komplikovaným výkladem symbolických významů Karlova původu: Zpřítomnění slavných předků se podle Mikuláše jeví právě v okamžiku korunovace jako nanejvýš vhodné, neboť zdůrazňuje královo pojetí sebe sama jako jednoho v řadě z Boží milosti vyvolených panovníků. Zároveň kazatel připomíná příkladné jednání králových předchůdců, které by mělo inspirovat i jeho samotného. Zásadním momentem legitimizace budoucího krále je jeho pomazání, tedy zdůraznění toho, že byl k vládě povolán Bohem. Vedle toho Mikuláš tematizuje také slavnou minulost jeho rodu jako další podpůrný argument pro legitimitu královy vlády.

Mikuláš ve svém kázání rozlišuje obě koruny, které od toho dne má Karel nosit – českou a římskou – a zároveň připomíná, že Karel byl římským králem zvolen, zatímco na český trůn má nárok dědičný. Leitmotivem kázání je rozklad o významu obou jmen budoucího krále (křestního *Wenceslaus* i biřmovacího *Carolus*). Pro jasnější připomenutí obou rodových linií, které v kázání tematizuje, užívá Mikuláš právě skutečnosti, že Karel byl po narození zván tradičním přemyslovským jménem Václav. To kazateli nejen umožňuje etymologizovat obě jména pro vyjmenování ctností budoucího českého krále, ale rovněž vyvolat z minulosti dva nositele téhož jména, oba slavné a svaté panovníky, kteří pocházejí z jednoho i druhého rodu, k nimž se Karel IV. hlásil. Zde Mikuláš připomíná z matčiny linie svatého Václava a z rodu jeho otce Karla Velikého, což mimo jiné svědčí o tom, že existovalo již roku 1347 na pražském dvoře povědomí o tom, že lucemburská dynastie odvozuje svůj původ od Karlovců a rovněž respektování svatosti Karla Velikého. Korunovaný král pochází z matčiny i otcovy strany z rodu nejen králů, ale také císařů, což jej činí vyvoleným pro vládu. Mikuláš zmiňuje prvního císaře jako předka i císařského předchůdce Karla IV. Doslova se v kázání praví, že král bude moci užít jako vzpruhu příkladné ctnosti Karla Velikého, neboť Boží prozřetelnost a moudrost mu přinesla právě jeho jméno. Obě svá jména dostal Karel IV.

z Boží vůle. Mikuláš připomíná, že vlastní jména nejsou vybírána z lidské vůle, nýbrž jejich výběr je dílem božské moudrosti a prozřetelnosti.

Mikulášovo kázání nebylo první příležitostí, kdy byl argument vznešeného původu Karla IV. zasazen do kontextu legitimizační snahy Lucemburků. Ještě dříve, na podzim 1346, při návštěvě papeže a předložení žádosti o uznání Karlovy volby králem v Říši, zmínil pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic rovněž v krátkém kázání podobné důvody, proč je Karel vhodným kandidátem. Hlavním argumentem zde samozřejmě byla rozhodnutí náležitých volitelů. Arnošt si nenechal ujít příležitost podpořit Karlovu pozici upozorněním na jeho původ, přičemž zde připomněl vedle děda císaře především poslední přemyslovské krále a také skutečnost, že má Karel mezi svými předky svaté panovníky. Stejnou argumentaci převzal v kontextu Karlovy volby římským králem dokonce i papež Kliment VI., když ve své odpovědi na Arnoštovu žádost uvedl mezi důvody pro jeho uznání zavazující dědictví svatých předků a také jeho jméno odkazující ke Karlu Velikému, neboť kdo jiný byl větším ochráncem a podporovatelem církve?

Dalším dílem z okruhu pražského dvora, které nás zajímá, je kronika italského minority Jana Marignoly. Tento biskup a bývalý papežský vyslanec na Dálný východ byl pověřen hned po Karlově císařské korunovaci roku 1355 sepsáním světové kroniky zahrnující české dějiny. Rozdělil kroniku na tři knihy: *thearchos*, popisující dějiny lidstva od počátku až po babylónskou věž, knihu *monarchos*, mající zahrnovat dějiny od Nimroda až po současnost s důrazem na české dějiny, a nakonec *hierarchos*, která měla vyložit posloupnost kněžskou od Mojžíše s Áronem až po pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic.

Marignola v úvodu textu vztahujícího se k českým dějinám zdůrazňuje nejen vznešenost předků z otcovy strany, tedy Lucemburků odvozujících svůj původ od Karlovců, ale také urozenost doslova slovanského původu Karlovy matky Elišky. Ke slovu zde přijdou i římské dějiny a jejich slavné postavy, jimiž se to v Karlově původu jen hemží. Dále se Marignola ještě vrátí k trójským předkům, mezi nimiž nechybí ani hrdinové jako Priamos, Aeneas, dále jsou mezi předky jmenováni římsští bohové Jupiter a Saturnus, ale také Julius Caesar. Marignolova linie se počíná u postav ze Starého zákona a autor pak nachází spojení mezi nimi a Karlem IV., čímž jej ve své kronice zařadil jako nedílnou součást vyprávění příběhu Bible. Tím jej vyzvedl na roveň biblickým postavám, neboť vše, co je zařazeno do rámce biblického příběhu, má univerzální platnost.

V případě lucemburského dvora však nezůstalo jen u kronikářské produkce či latinských kázání. Myšlenky spříznění s významnými postavami dějin a zároveň demonstrace posloupnosti bylo možno veřejně představit i jiným způsobem, který lucemburská dynastie

využila. Na hradě Karlštejně, jenž nechal Karla IV. vybudovat jako pokladnici císařských korunovačních klenotů a své sbírky vzácných ostatků, se nacházel slavnostní sál paláce určený pro státnické a diplomatické návštěvy, který byl nejspíš kolem roku 1370 vyzdoben freskami představujícími genealogickou řadu předků Karla IV. Ta počínala u Noema, přes další starozákonní postavy k římským bohům vedla k trójským králům, pak v duchu francouzské tradice pěstované již od raného středověku skrze Pharamonda k Chlodvíkovi, od Merovejců ke Karlovcům a pak přes lotrinské a brabantské vévody k Lucemburkům.

Pozoruhodná je zde jednota těchto genealogických odkazů, neboť se z velké části překrývá průnik s těmi úryvky série předků, které zmiňoval Mikuláš z Loun i Jan Marignola. V případě portrétní galerie jde ovšem pouze o předky z otcovy strany (kromě matky Elišky Přemyslovny), což je vzhledem k císařskému kontextu, v němž byl hrad vybudován, pochopitelné. Podle našich pramenů byl každý portrét opatřen nápisem, který obvykle v duchu nepřerušené posloupnosti hlásal, že vyobrazený byl otcem či matkou dalšího v řadě (*Noe genuit Cham; Pypinus genuit Carolum Magnum Imperatorem etc.*). Galerie nástěnných obrazů tak byla dalším způsobem, jak veřejně sdělit/komunikovat tutéž ideu, kterou jsme našli v jiných v pramenech již dříve: současní panovníci z rodu Lucemburků se mohou pochlubit slavnými předky, kteří je předcházeli mimo jiné na císařském trůně. Ovšem podstatnější úroveň sdělení je jiná. Nápis pod portréty upomínají na *Liber generationis Iesu Christi*, úvod Matoušova evangelia (Mt 1, 1-17), kde je vylíčen Ježíšův původ od starozákonních postav, od Abraháma přes např. krále Davida a Šalamouna k adoptivnímu oci Josefovi. V karlštejnském sálu byla vymalována galerie předků, tedy rodokmen od Noema ke Karlovi IV. spojený s aluzí na Ježíšův rodokmen v Matoušově evangeliu, který měl rovněž zařadit Karla IV. do příběhu Bible. Galerie králů na Karlštejně našla v mnoha ohledech inspiraci ve zmíněné kronice Jana Marignoly. Snaha zařadit lucemburského panovníka do biblického kontextu je společná oběma dílům a nejspíš šlo o jednu ze základních idejí, na kterých byla postavena reprezentace lucemburského císaře.

Prostředím, se kterým je dvůr Karla IV. srovnáván, je dvůr prvních francouzských králů z rodu Valois, jenž dosedl na trůn roku 1328. Legitimita kapetovských králů byla demonstrována mnoha způsoby: výjimečnou legendou opatřeným rituálem pomazání svatým olejem a na něj navázaný komplex hagiografických vyprávění. Když byl na konci 13. století svatořečen člen kapetovského rodu Ludvík IX., byla dynastická sebe prezentace posílena o další významné téma. Za vlády Filipa Augusta měli autoři blízcí královskému dvoru potřebu zdůraznit vznešený původ královského rodu. Byla to nejspíš odpověď na vzrůstající oblibu postavy Karla Velikého, který se stal klíčovou postavou genealogických řad, ve kterých rody

ve Flandrech a Henegavsku odvozovali svůj původ od Karlovců, přičemž zároveň tvrdili, že díky tomuto původu mají větší právo na francouzský trůn, nežli potomci Huga Kapeta. V reakci na tuto „výzvu“ vznikla celá řada textů prokazujících, že sňatkem s princeznami ze zmíněných rodů se nejpozději s Ludvíkem VIII. vrátila krev Karla Velikého na francouzský královský trůn. Program zvaný *reditus ad stirpem Karoli* byl zpopularizován zejména ve velmi rozšířeném díle Vincenta z Beauvais *Speculum historiale*; symbolickou formu znázornění tohoto programu prosadil sv. Ludvík, když reorganizoval hrobky svých předchůdců v Saint-Denis tak, aby právě onen návrat k rodu Karla Velikého demonstrovaly.

Tento přístup byl ovšem změněn za vlády Filipa Sličného (1285-1314), jenž odmítl vztahování se pouze ke Karlu Velikému a využil ve starších francouzských kronikách tradované představy o tom, že Frankové vzešli z Trójanů. To bylo ostatně jedním z leitmotivů velmi úspěšné francouzsky sepsané kompilace *Grandes Chroniques de France* (1274). Ambiciózní panovník také zdůrazňoval myšlenku, že královská linie vede od bájného Pharamonda k němu a jeho synům. Filip nechal přesunout některé hrobky v nekropoli v Saint-Denis proti duchu uspořádání, které navrhnul sv. Ludvík. Ludvíkovo uspořádání mělo demonstrovat návrat ke Karlovské krvi v osobě Filipa Augusta a jeho syna Ludvíka VIII. díky sňatkům s nevěstami z rodů, které se honosily karlovským původem. Ovšem Filip chtěl spíše zdůraznit příbuznost se všemi králi, kteří kdy vládli, a tak nechal své rodiče i sebe uložit vedle Karlovců a Merovejců.

Filip zvolil také jinou metodu veřejné komunikace této myšlenky – při přestavbě královského paláce nechal totiž vyzdobit slavnostní sál (Grand'salle) pařížského Palais de la Cité sochami nepřerušené řady franckých a francouzských králů počínaje Faramundem až po poslední vládnoucí krále. Tuto genealogickou řadu nechal do sálu instalovat král Filip, když byl palác přestavován (dokončeno asi 1315); tehdy bylo úmyslně ponecháno volné místo pro nadcházející vladaře. Později byly sochy panovníků doplňovány, v čemž pokračovali také po roce 1328 králové z rodu Valois, kteří tak demonstrovali kontinuitu s Kapetovci. Sochy prvních králů z nově nastoupivší dynastie byly instalovány nejspíš společně s posledními Kapetovci již za vlády Karla V. Vzhledem k tomu, že šlo o největší sál v paláci, byl využíván k slavnostním událostem, ale také k denní agendě krále a jeho rady, takže podstata sdělení se bezprostředně dostala k mnohým členům širšího dvora, klerikům navštěvujícím krále i hostům z ciziny. Všechny sochy byly navíc opatřeny francouzským nápisem se jménem a počtem roků vlády.

Hlavním centrem šíření všech konceptualizací minulosti ve službách francouzského královského dvora byly až do 14. století tradičně klášterní skriptorium v Saint-Denis a také

v případě Filipovy „reformy“ můžeme označit za hlavního ideového autora jednoho z jeho členů - Guillaumea de Nangis. Ten sepsal mimo jiné latinskou krátkou kroniku, která měla fungovat jako jakýsi průvodce po královské nekropoli v Saint-Denis. Popisovala nejen životy a činy zde pohřbených, ale zároveň vysvětlovala následnost francouzských královských dynastií a připomínala ideu trójského původu králů. Kronika měla poměrně velký vliv na dvoru blízké dějepisceví 14. století, neboť jednak byla záhy přeložena do francouzštiny a navíc byly její části zahrnuty do dalších kronik, především do dalších zpracování *Grandes Chroniques de France*, které od konce 13. století, kdy sepsal Primat ze Saint Denis jejich první část, představovaly nejúspěšnější „metanaraci“ starších francouzských dějin.

Dalším významným textem ve zmíněném kontextu je kronika Yvese ze Saint-Denis, jejíž obsah se s největší pravděpodobností stal modelem pro pařížskou galerii králů. Číslování královských postav totiž odpovídá jejímu textu (např. Filip VI. z Valois je nazýván Filipem VII.). Rukopis Yvesovy kroniky *Gesta regum Francorum* (dokončena 1317) navíc představuje i jinou výjimečnou formu znázornění původu královské linie – medailony vládců jsou opatřeny miniaturami a spojeny v genealogický strom. Hlavní ideou Yvesovy kroniky je představení současných vládců jako přímých následníků králů vládnoucích na frankém/francouzském trůně od Faramunda, proto autor zdůrazňuje příbuzenský vztah mezi Merovejci a Karlovci a posléze Karlovci a Kapetovci. Jakkoliv tedy nastoupila jiná dynastie, nebyla podle autora nikdy přetržena pokrevní linie.

Dalším autorem, který se vyjádřil k významu nepřerušené posloupnosti pro legitimitu současných vládců, byl Jean de Saint-Victor ve své kompilaci světové kroniky *Memoriale Historiarum*. Jedním z jeho argumentů je, že ačkoliv se v některých kronikách z Flander a Henegavska tvrdí, že v osobách Pipina a Hugo Capeta byla linie přerušena, díky ženským příslušnicím rodu tomu tak nebylo, pokrevní linie byla zachována a legitimita králů nebyla nijak ochuzena o trójský původ.

Tutéž představu pak zakomponoval do svých spisů dominikán Bernard Gui, z jehož širokého díla některá vznikala v kontextu posilování královské legitimacy skrze zdůrazňování slavného původu. Kroniku nazvanou *Reges Francorum* sepsal Bernard již na počátku 14. století ovšem nadále ji předělával a také v ní, vzhledem k rychlým výměnám na královském trůnu pokračoval v letech 1312-1331, tedy až do své smrti. K textu kroniky navíc připojil *Arbor genealogie regum Francorum* – rodokmen, v němž jsou spojeny do genealogického stromu jednotliví příslušníci tří vládnoucích rodů (králové, královny a jejich děti), spolu opatřeny popisky a výňatky z *Reges Francorum*. Některé z rukopisů jsou dokonce rovněž opatřeny portrétními miniaturami jednotlivých členů rodu. Jeden z nich obsahuje také

věnování Filipu VI. z Valois, tedy prvnímu králi nové dynastie, která ovšem v mnohých ohledech vystupuje v prvních generacích, nedemonstruje změnu na trůně a naopak vystupuje kontinuálně s přímými Kapetovci. Jedním z důvodů je samozřejmě jejich sporný nárok na trůn. Tím spíše se pak u nich prosazuje myšlenka rodové kontinuity na trůně, navázaná na představu původu všech francouzských králů z trójského pokolení. To měl zřejmě na mysli i Bernard Gui, když Filip VI. z Valois zařadil jako dalšího krále ve zmíněném rukopise: Filip sice zahajuje nový genealogický strom, ale zcela v duchu dřívějšího výkladu jde jen o další podkategorii nepřerušené linie vedoucí od Faramunda až k němu. Bernardova vize nepřerušené řady je vidět také na potřebě krále setřídít a očíslovat. Jedince, kteří neměli mužského potomka, a nebyli tedy v jeho koncepci součástí přímé posloupnosti, Bernard umístil stranou a nepřičítal jim číslo. Myšlenka pokrevního spojení mezi Merovejci a Karlovcí, resp. Karlovcí a Kapetovci nebyla nová, nicméně byla v dějepisných dílech z počátku 14. století byla zakomponována do zpracování linie vládců od Faramunda až po poslední Kapetovce, resp. první krále z rodu Valois, čímž tato spojení získala v celkovém kontextu na významu.

Přehled dějepisné produkce z počátku 14. století nebyl vyčerpávající, ale ukazuje na význam, kteří autoři blízcí královskému dvoru kladli na zdůraznění původu současných králů od trójského Pharamonda. Představený nástin spolu s příkladem galerie králů v pařížském Palais de la Cité měl za úkol přiblížit společnou ideu, která byla sdělována různými formami. Namísto debaty o návratu ke krvi Karla Velikého (*reditus ad stirpem Karoli*) byla tematizována mnohem delší linie, jež měla pokrývat celé dějiny Franků, kteří tradičně odvozovali svůj původ rovněž od obyvatel Tróje. Současní králové tak patřili do řady panovníků, kteří vládli Frankům již od bájných dob.

Představili jsme dva příklady, jak na dvou různých královských dvorech byla využívána genealogie, resp. pozornost věnovaná původu králů ke zdůraznění jejich legitimacy. V obou případech hrála významnou roli idea umístění současných panovníků do linie králů od dávných časů. Na lucemburském dvoře šlo o nadsazenou linii od starozákonních postav a antických císařů, s hlavním důrazem na zařazení císaře Karla IV. do kontextu biblického vyprávění, kdežto u francouzských králů byla řada vedena v souladu s mýtem o původu Franků od Trójanů. Tyto dva příklady nebyly zvoleny náhodně. Oba královské dvory pěstovaly od nástupu Lucemburků na český trůn intenzivní vztahy, které se projevovaly jak v rovině politické, tak kulturní. Lucemburská dynastie byla nadto v kontaktu s Kapetovci již

na konci 13. století díky svému původu z francouzsko-říšského pomezí a rodinným vazbám k brabantským vévodům.

Strategie autorů jednotlivých děl byly v prostředí obou království odlišné, nicméně společným bodem byla jistě základní myšlenka genealogické posloupnosti a hledání legitimacy mimo současnost v minulosti nebo dokonce v příběhu Bible.

Rozdílný se zdá být např. vztah autorů k panovníckému cívoru. Ve Francii tradičně vznikala díla podporující legitimitu vládnoucí dynastie v královi blízkém klášteře Saint-Denis, případně v církevních institucích. To ovšem v konkrétních příkladech nevyklučuje královský impuls k sepsání historických děl, jak ukazuje příklad sv. Ludvíka, Primata ze Saint-Denis nebo Vincenta z Beauvais. Již od 13. století se začalo rozvíjet dějepisectví ve francouzštině a jazyk velmi napomohl úspěchu *Grandes Chroniques de France*. Vzestup francouzsky psané historické produkce pokračoval i po roce 1300, obdobím největšího rozkvětu však byla doba krále Karla V., který shromáždil na svém dvoře celou řadu vzdělanců, kteří na jeho pokyn především překládali významná díla z latiny do francouzštiny.

Pražský dvůr Lucemburků nabízí jiný obrázek. Cisterciácký klášter na Zbraslavi, kde na sklonku vlády Přemyslovců a po nástupu Lucemburků vznikala vlivná kronika, ztratil s úmrtím jejího autora a nástupem Karla IV. svůj vliv. Zdá se, že pozdější produkce byla v mnohem větší míře psána na přímou panovníkovu objednávku - Karel IV. vystupuje totiž v pramenech jako přímý objednavatel většiny zmíněných děl, ne-li dokonce jako jejich autor. Císař Karel IV. je v mnoha dílech stylizován jako inspirátor, ideový nebo dokonce přímý autor textů. Vedle známého příkladu díla *Vita Karoli*, které je mu nejen současníky, ale i moderními historiky přisuzována jako autentické dílo, můžeme zmínit také např. kroniku Přibíka z Pulkavy, popisující dějiny Čechů od potopy do císařovy doby, která byla v mnoha rukopisech označena za panovníkovo dílo. Podobné případy, stejně jako v mnoha jiných textech, je třeba číst spíše jako zdůraznění oficiálního charakteru textu. Obě zmíněná díla, Karlův životopis i Pulkavova kronika, byla navíc přeložena záhy přeloženy do češtiny, čímž se jejich vliv ještě rozšířil. Také v případě překladů lze předpokládat panovníkovu objednávku. Marignolova kronika dokonce začíná údajným listem Karla IV., v němž z pozice objednavatele díla vysvětluje motivaci pro jeho sepsání a svou základní představu o něm.

Na příkladu tematizování genealogických řad předků v českém a francouzském království ve 14. století lze najít některé společné rysy. Jedním z nich je trójský původ královské linie, který se v dlouhé řadě panovníků shoduje, což odpovídá skutečnosti, že lucemburský rodokmen byl odvozen od linie tradované na brabantském dvoře ve 13. století,

kde byl karlovský a s ním i trójský původ, stejně jako ve Francii součástí rodové identity. Navíc zde nejspíš i v tomto ohledu hrál roli štaufský předobraz. Nemusí zde tedy jít o přímé ovlivnění, kde by Lucemburkové čerpali inspiraci přímo z pařížského dvora. Ovšem nelze tuto možnost úplně vyloučit. Pozoruhodné jsou v tomto ohledu dvě paralely mezi pařížskou a karlštejnskou královskou galerií: podle pramenů měly obě dvě obsahovat přesně 58 portrétů (v Paříži bylo tolik podstavců, ovšem zaplněny byly až v průběhu dalších staletí), druhou podobností je lev doplňující portrét Pipina III. Krátkého, prvního karlovského vládce. Jde o poměrně zvláštní shodu, neboť žádný jiný z vyobrazených předků nebyl doprovázen tak výrazným symbolem.

Tyto detaily naznačují, že nikoliv v obsahu, ale spíše v otázce formy reprezentace genealogické řady předků, byl Karel IV. francouzským příkladem inspirován. Není nutné se domnívat, že představené pojetí významu předků pro současnost a odvolávání se na jejich existenci byla vlastní pouze těmto dvěma dvorům. Naopak, odvozování původu od slavných předků bylo jednou z nejrozšířenějších forem legitimizace, která nebyla omezena na královské rody, nýbrž vzkvétala i ve šlechtickém prostředí.

Představené příklady mají za účel nastínit paralely i rozdíly v užívání minulosti pro posílení legitimacy vládnoucího na dvoře francouzských králů i Lucemburků. Na obou případech můžeme sledovat význam, který byl v těchto dynastiích kladen na umístění současných vládců do řady králů od dávných časů. V obou případech bylo sdělení určeno především pro dvorské prostředí, čemuž také odpovídaly formy komunikace (kázání, kronika, výzdoba stěn). Předpokládané publikum bychom mohli definovat jako příslušníky dvora, vyšší klérus, zahraniční vyslance či domácí i cizí vyšší šlechtu.

Z uvedeného vyplývá, že jakkoliv formálně byly galerie předků v pařížském paláci i na Karlštejně podobné, lucemburský rodokmen vymalovaný na Karlštejně v sobě skrýval ještě další výkladovou úroveň. Karlštejnská linie se lišila nejen starozákonními postavami, kterými rodokmen začínal, ale i textovou aluzí na Ježíšův rodokmen, který uvozuje Matoušovo evangelium. Tato výkladová úroveň, která má za cíl zasadit lucemburského císaře do příběhu Písma, má svou paralelu také v kronice Jana Marignoly, kde autor rovněž užil podobné strategie. Karel IV. je v jeho kronice zařazen do posloupnosti vládců, čímž vzniká genealogická fikce navozující dojem pokrevního spříznění s postavami dávných časů a především biblických dějin. Spojení mezi minulostí a přítomností umožňuje, aby minulost byla povolána k legitimizaci současnosti a aby v novém kontextu získala aktuální smysl.

Francouzští králové odvozovali svůj původ od Faramunda, prvního vládce Franků, a proto se mohli honosit tím, že jsou součástí linie králů, která vládla tomuto národu (*gens*) od

nepaměti. Karel IV. se na jedné straně mohl se dovolávat stejné legitimacy, neboť byl potomek Přemyslovců, kteří také vládli Čechům od pradávna, na straně druhé byl ovšem císařem, kterého autoři z okruhu lucemburského dvora stavěli do jedné řady se starozákonními postavami, a Karel IV. se tak stal součástí univerzálně platného biblického textu.

Výběrový seznam pramenů a literatury

A) Prameny

I. Francie

Chronique latine de Guillaume de Nangis et de ses continuateurs de 1113 à 1300 et les continuations de cette chronique de 1300 à 1368 I., II. (= Société de l'histoire de France) Ed. Hercule GÉRAUD, 1843.

Les Grandes Chroniques de France. (= Société de l'histoire de France) Ed. Jules VIARD. Paris 1920-1953.

Ordines Coronationis Franciae. Texts and Ordines for the Coronation of Frankish and French Kings and Queens in the Middle Ages. I., II. Ed. by Richard A. JACKSON, Philadelphia 1995-2000.

The „Traité du sacre“ of Jean Golein. Ed. by Richard A. JACKSON. Proceedings of the American Philosophical Society 113, 1969, s. 305-324.

II. Čechy

Johannes Marignola: Chronicon. In: Fontes rerum Bohemicarum III. Ed. Josef EMLER, Praha 1882, s. 492-604.

Karoli IV imperatoris romanorum Vita ab eo ipso conscripta et Hystoria nova de sancto Wenceslao martyre. Eds. by Balász NAGY and Frank SCHAEER, Budapest 2001.

Ordo ad coronandum regem Boemorum. Vyd. Josef CIBULKA v: *Český řád korunovační a jeho původ.* (= Knihovna Časopisu katolického Duhovenstva, Nová řada, 1) Praha 1934, s. 76-98.

Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae. In: Fontes rerum Bohemicarum V. Edd. Josef EMLER – Jan GEBAUER, Praha 1893, s. 3-326.

B) Literatura

ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť : pismo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku.* Praha 2001.

BEAUNE, Colette: *Naissance de la nation France.* Paris 1985.

BLÁHOVÁ, Marie: ... *Kako jest koruna z Moravy vyšla...* („*Translatio regni*“ ve *Staročeské kronice tzv. Dalimila.* In: *Mediaevalia Historica Bohemica* 3, 1993, s. 165-176.

BLÁHOVÁ, Marie: *Kroniky doby Karla IV.* Praha 1987, s. 556-594.

BROWN, Elisabeth A. R.: *La généalogie capétienne dans l'historiographie du Moyen Âge. Philippe le Bel, le reniement du Reditus ad stirpem Karoli.* In: *Religion et culture autour de l'an Mil.* Éd. Dominique Iogna-Prat, 1990, s. 199-214.

CONTAMINE, Philippe: *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge: Jean l'Aveugle et la royauté française.* In: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296-1346.* Hrsg von Michel Pauly. Luxemburg 1997, s. 343-361.

Coronations. Medieval and Early Modern Monarchic Ritual. Ed. by János M. Bak. Berkeley – Los Angeles – Oxford 1990.

EHLERS, Joachim: *Kontinuität und Tradition als Grundlage mittelalterlicher Nationsbildung in Frankreich.* In: *Beiträge zur Bildung der französischen Nation im Früh- und Hochmittelalter.* Hrsg. von Helmut Beumann. (= *Nationes* 4) Sigmaringen 1983, s. 15-47.

- GRAUS, František: *Lebendige Vergangenheit. Überlieferung im Mittelalter und in den Vorstellungen vom Mittelalter*. Köln 1975.
- GUENÉE, Bernard: *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*. Paris 1991.
- GUENÉE, Bernard: *L'opinion publique à la fin du Moyen Âge d'après la Chronique de Charles VI du Religieux de Saint-Denis*. Paris 2002.
- GUENÉE, Bernard: *Politique et histoire au Moyen Âge. Recueil d'articles sur l'histoire politique et l'historiographie médiévale (1956-1981)*. Paris 1981.
- HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Cogor adversus te. Drei Studien zum literarisch-theologischen Profil Karls IV. und seiner Kanzlei*. Warendorf 1999
- Identité régionale et conscience nationale en France et en Allemagne du Moyen Âge à l'époque moderne*. Actes du colloque, éd. par Rainer BABEL et Jean-Marie MOEGLIN. Sigmaringen 1997.
- KRYNEN, Jacques: *L'empire du roi. Idées et croyances politiques en France XIIIe-XVe siècle*. Paris 1993.
- KUBÍNOVÁ, Kateřina: *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha 2006.
- L'État ou le roi. Les fondations de la modernité monarchique en France (XIV^e-XVII^e siècles)*. Textes réunis par Neithard BULST – Robert DESCIMON – Alain GUERREAU, Paris 1996.
- LE GOFF, Jacques: *Saint Louis*. Paris 1996.
- Le Sacre royal à l'époque de Saint Louis : d'après le manuscrit latin 1246 de la BNF*. Jacques LE GOFF...[et al.] avec collaboration de Monique GOULLET. (=Le temps des images) Paris 2001.
- LOMBARD-JOURDAN, Anne: *Fleur de lis et Oriflamme. Signes célestes du royaume de France*. Paris 1991.
- Memoria als Kultur*. Hrsg. von Otto-Gerhard OEXLE. Göttingen 1995.
- NEJEDLÝ, Martin: *La représentation des pouvoirs et des hiérarchies dans les Chroniques de Jean Froissart*. Thèse de doctorat nouveau régime en histoire. Villeneuve d'Ascq 1997.
- NORA Pierre (éd.): *Les lieux de mémoire*, tome II, *La nation*, Paris (=Bibliothèque des Histoires) 1986.
- O'MEARA, Carra Ferguson: *Monarchy and Consent. The Coronation Book of Charles V of France ; British Library MS Cotton Tiberius B. VIII*. London 2001.
- PASTOUREAU, Michel: *Une histoire symbolique du Moyen Âge occidental*. Paris 2004
- Représentation, pouvoir et royauté à la fin du Moyen Âge*. In: Actes du colloque organisé par l'Université du Maine les 25 et 26 mars 1994, éd. par Joël BLANCHARD, postface de Philippe CONTAMINE, Paris 1995.
- SEIBT, Ferdinand: *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*. Praha 1999.
- SCHNEIDMÜLLER, Bernd: *Ordnung der Anfänge. Die Entstehung Deutschlands und Frankreichs in historischen Konstruktionen des Hoch- und Spätmittelalters*. In: Die Suche nach den Ursprüngen. Hrsg. von Walter Pohl, Wien 2004, s. 291-306.
- ŠMAHEL, František: *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*. Praha 2006.
- TADRA, Ferdinand: *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha 1897.
- URBÁNEK, Rudolf: *K české pověsti královské*. Časopis Společnosti přátel starožitností českých 23/1915, s.1-28, 49-68, 81-98; 24/1916, s. 8-14, 49-65; 26/1918, s. 10-47.
- WERNER, Karl Ferdinand: *Die Legitimität der Kapetinger und die Entstehung des „Reditus regni ad stirpem Karoli“*. In: Die Welt als Geschichte 12, 1952, 203-226.